

ՊԱՐՍԿԱՆԱՅ ԱՇՈՒՂՆԵՐ

ԵՐԳԻՋ ՏԷՐ ԿԱՐԱՊԵՏ ՕԼԱՆԵԱՆ

(Շար. տես թվ. 1922. էջ 73)

7. ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ-ՊԱՏՄԱԿԱՆ: Տէր Կարապետի գրաւծներէ մէջ նշանաւոր տեղ են բռնում նրա ժամանակագրական-պատմական գրաւծները: Իբր պատմական գրաւծը, Տէր-Կարապետն ունի նախ «Հաղար ուրն հարիւր վարսուն ինկին» գրաւծը, 39 տուն, որով նա, իբրեւ ականատես, տալիս է մեզ 1869 թւի երաշտի ու սովի համառօտ և ամփոփ պատմութիւնը: Երաշտը, որին երգիչը աստուածային պատիժ է համարում, չորացնում, փչացնում է ցորենի, գարու արտերը, արօտատեղիները, որով մի զարհուրելի սով է ընկնում Սպահանում, Նոր-Ջուղայում և փէրիս, Չահարմանալ, Գեազազ և այլ գաւառներում: Սովի հետեանքով ժողովրդի թշուառութիւնը հասնում է ծայրայնգութեան և բացւում է մի սըրտամալիկ անծարան: Մեծ ու պղտիկ, հարուստ և «բիւրայ» մեռնում են սովից, բայց նրանց ոչ պատանող կայ, ոչ էլ թաղող, նրանց դաշտերում փուած են անտէր և անտէրական ու գազաններին կերակուր են դառնում: Սուգ ու շիւանը բռնել է չորս կողմը, բոլորն էլ գտնւում են սովի ճանկերում: Նրանցից շատերը սոված ընկած են դաշտերում, շատերն էլ անշուշտ, «անեմաֆա» փողոցներում են մահացել: Պատմաւոր կանանցից շատերն ասես՝ մուրացկան են դարձել և մի կտոր չոր հացի համար ձեռք են կառկարում, պաղատում ու լալիս, բայց նրանց հաց տուող չկայ, որովհետև գութը վերացել է և մարդկանց սրտերը քարացել: Շատ ընտանիքներում երեխաները քաղցից լալիս են, հառաչում: Իրեկան հայրը չկարողանալով տանել իր զաւակների արտասուքը՝ թողնում է տունը և փախչում, իսկ սիրեկան մայրը հոգեվարքի մէջ

տանջւում է, նա մոռացել է իր զաւակների սէրը:

Լալիս են, գոռում են ֆարգանդ ու մէրն, Թողնում էր, փախչում էր սիրեկան հէրն: Վերացել էր որդուց ծնողաց սէրն, Սիրական մէրն որդւոյն ատող ելաւ:

Մարդիկ այլիս սատկած կատուի, շան և իշու միս են ուտում և իրար բզկտում: Բայց աւելի սրտաճմիրկն այն է, որ շատ մայրեր մորթում են իրենց հարազատ զաւակներին, եփում և ուտում:

Վէր ընկածիցն ելաւ մի տեսակ փոխ, Մէրն դանակով կտրեց իր որդւոյն միսն: Եփեց, կերաւ փետրվարի ամիսն, Ճշմարիտ է, սուտ չէ, որ տեսնող ելաւ:

Յետոյ յայտնի է «Մնացիկ ենք տարաւ կոսած» խորագրով ոտանաւորը, որի մէջ երգիչը բողոքում է կալածատէր խաների, լոռերի և չար դիւանի բիւրաւոր զեղծումների և կաշառակերութեան դէմ, որոնք իրենց ձեռքում կենտրոնացրել են զիւղերի հարստութիւնը և շնորհիւ իրենց քաղաքական գորութեան՝ տգրուկների նման ամեն նաւանիսիք կերպով ձծում են երկրագործ ժողովրդի արիւնը և անխնայօրէն հարստահարում, կեղեքում ու օրըսօրէ աւելի ու աւելի դառնացնում աշխատաւոր զիւղացու կեանքը:

Մեզի խօյ կանեն դարբէղար, Օրէց օր ըլնում է բաթար: Էլ մին օր չին թոյնում դադար: Տալիս քարէ քարն մեզի:

Բայց այս չէ բոլորը: Նրանք զիւղացիների հետ վարւում են իբրեւ ճորտերի և անխնայօրէն անարգում են, կալանաւորում, բանտարկում և յաճախ մի չնչին պատճառով սպանում են:

Մհարում են հաստ չվանով, Մեզ պահում են կիսատ շանով: Սպանում են մին փուէ բանով, Ինչպէս մին ոչխարն մեզի:

Այսպէս գիւղացիներն զգում են, որ իրենց ենթակայ են խաների և լօտերի կամայականութիւններին, գիտեն որ տէրը չեն իրենց ճակատի քրտնքին, իրենց հալալ աշխատանքին, և եթէ աշխատին, ցանեն, հնձեն, կալսեն էլ, միևնոյնն է, տգրուկ խաները պիտի բռնազրաւեն իրենց սեփական աշխատանքի արդիւնքը և իրենք պիտի մնան դատարկ ձեռքով: Երգիչն այդ բոլոր թշուառութիւնները, միակ պատճառ համարում է գիւղացիների զործած մեղքը, ուստի իր հօտին յորդորում է Տէր Աստծուն յուսալ, որովհետև նա միայն կարող է փրկել այդ բռնակալների ձեռքից:

8. ԼԻՐԻՔԱՆ: Մի շարք ոտանաւորներ իմէջ Տէր-կարապետը երգում է իր անհատական վիշտը, թխիծն ու մտորումները: Երգիչն էս աշխարհում երբեք հանգստութիւն չունի, շատ է տանջւում. նրա տանջանքի գլխաւոր պատճառն իր «չարմակն» սիրտն է, որը ոչ մի ժամ «զարար» չունի և անվերջ փոխում է երգչի հոգեկան տրամադրութիւնը, նրա ներքին աշխարհը: Նրա սիրտը մի անհուն ծով է, մի հրդեհ, որ երբեմն բարկանում է, կրակ է դառնում, եփում ու ծակում, երբեմն հանդարտում, ճշմարիտ դատաւոր է դառնում. երբեմն ծուլանում է, յուշաթափւածի պէս տարակուսում, երբեմն արիւնքում է, հաստատ կանգնում. երբեմն ազահ է դառնում, աշխարհի սէրիցը չի կշտանում. երբեմն հպարտանում, ո՛չ երկիւղ է կրում, ո՛չ էլ ամաչում. երբեմն էլ ցածանում, Աստուած է կանչում, հողի հաւասար դառնում.

Երբոր բարկանում ես՝ վառած կրակ ես,
Ու՛մ յետ որ կը խօսաս, կ'էփես, կ'ծակես.
Երբ հանդարտանում ես՝ օրէնքի տակ ես,
Լաւ, ուղիղ, ճշմարիտ դատաւոր ես:

Երբ հպարտանում ես՝ քեզ չես ճանաչում,
Ո՛չ երկիւղ ես կրում, ո՛չ էլ ամաչում.
Երբոր ցածանում ես՝ Աստուած ես կանչում,
Խոնարհում ես, հողի հաւասար ես դու:

Այսպէս ահա երգչի սիրտն անվերջ ա-

նորոշ և հակասական տրամադրութիւնների մէջ է: Ռայց այդ չէ բոլորը: Նրեացի է երգիչը, ջահէլութիւնը գնացել, նա այլևս ո՛չ ոյժ ունի, ո՛չ էլ զօրութիւն, որով մեղամաղձոտ և տխուր են հնչում նրա քնարի լարերը, և ինչպէս թախծոտ չի հնչեն, երբ թուկ են նրա զլխից խելքն ու «յոշը», երբ սառել են նրա սրտի «նափասն ու զոշը», երբ ողջ զգայարանները թուլացել են, ատամները դեղնել, ոտները նիհարել, մատղաճ զոյնը գնացել և մարմինը կուզ է եկել «աւան թափուկած խոտի պէս».

Երիտասարդական իմ խելքն ու յուն, թռան իմ զլխից, յիմարացայ ես.
Աչքերս չունեն զօրութիւն, լոյսն քաշվել է,
Ականջներս խլացել են, ջանս մաշվել է.
Խելքս զլիցս թաղտի է էլի, քշվել է,
Սրտիս հաւասն սառել է, սէրութիւն չունեմ:

Երգիչը զգում է, որ կանգնած է մահւան շէմքին և քիչ ժամանակից յետոյ իր մարմինը հող պիտի դառնայ: Եւ նա ակա-մայիս աչքերի առաջն է պատկերացնում իր անցեալ կեանքը և սարսափում իր պատկերից, որովհետև զգում է, որ ինքը շատ է հետեւել անցաւոր աշխարհիս, շատ է սիրել մարմնականը: Այդպիսի դրութեան մէջ նա զիմում է Աստծուն և խոստովանում իր «սննուն» մեղքերը, որովհետև.

Թէպէտ մեղաւոր եմ, Աստուած փրկող է,
Թէ ողորմելի եմ, նա ողորմող է.
Ի՞թէ ծովի մէջ եմ, նա ինձ հանող է,
Թէ որ մեղքս չիտակ խոտոտվանեմ ես:

9. ԽԱՌՆ ՄՍՏԻՒՆԵՐ: Տէր-կարապետի երգերի մէջ կան և խառն մօտիւններ, որոնք արտայայտում են զանազան մտքեր և զգացումներ: Այսպէս, «Մարդ կայ» բանաստեղծութիւնը զանազան մարդկանց բնավորութիւնը բնորոշող մի անպաճոյճ պատկեր է: «Աղամորդոս կեանքը» կեանքի և աշխարհի ունայնութեան նկարագրում թիւնն է: «Մարդ քանի որ կենդան է»

ցոյց է տալիս մարդկանց կեանքի զոյու-
թեան համար մղած պայքարը: «Այ կար-
միր վարդ» գարնան և բլրուլի շուրջ հիւս-
ւած յոռետես մի բանաստեղծութիւն է:
«Խնկրում եմ քեզին» երգով՝ երգիչն իր
բարեկամին տուն է հրաւիրում, որպէս զի
միասին ուրախ ժամանց անցկացնեն: «Ինչ
ևս ուզում տեսնուիցը» աշուղ Յարդին
օղլուն ուղղւած յանդիմանութիւն է «Դուք
չաւ ինչի ձուռնեցէք»-ը հայ գեղջուկ կնոջ
զանգաւոր մասին հիւսւած բռնագործի մի
երգ է: «Այդոյ մէջ» առակած խրատ-
ներ են, իսկ «Վարժապետը» և «Աւակեր-
տը» մանկավարժական ինդիւրներ շուրջ
շօշափւած ոտանաւորներ են:

Սրանք են ահա Տէր-Կարապետի եր-
գերի նիւթերը, որոնք իրենց բովանդա-
կութեամբ յիշեցնում են մեզ Յարթին
օղլուն և Ամիր օղլուն. դրանից երևում
է, որ Տէր-Կարապետը ծանօթ է եղել
յիշեալ երգիչներին (այդ ցոյց է տալիս
իր «դավարում» գրած յիշատակագիրը.
1840 թիւն Յարթուն օղլի Յովհաննէսն
զօրացաւ, որ էր յոյժ ընտիր բանաստեղծ
աշուղ, կամ՝ 1826 փրկչի թւին աշուղ Ամիր
օղլին մահացաւ, որ էր բուն բանաստեղծ
աշուղ. և մեծապէս ազդեւ է: Բայց չնա-
յած դրան՝ նա իր ցերթւածներում գրել
է իր ինքնուրոյն դրոշմը:

Այսօր այդ երգերից շատերն անգիր
շրջում են գիւղացիների բերնում և երգ-
ւում փէրիս, Չահարմանալ, Բուրաբը,
Գեամարա, Գեափլա և այլն գաւառներում:

ԲՈՒՐԵՂ

20 Հոկտեմբեր 1921

ԱՐԱՄ ԵՐԵՄԵԱՆ

ՈՒՂԵԼԻ

Թ. Խ.—Ստացանք Պ. Կրեմանէ հետեւեւ ծանօթու-
թիւնը. «ԲԱԶՄԱՎԷՊի Ն. Բ.ում լոյս տեսած յօդածիս
ծանօթութեան մէջ սխալմամբ գրել եմ. «Իսկ Ղուլ Յով-
հաննէսի մասին մի յօդած ուղարկել ենք Փարիզում լոյս
տեսնող «Օշակուն» ամսագրին: Խնդրում եմ Ն. Բ. ի
մէջ ուղղեցէք այսպէս. Վիեննայում լոյս տեսնող «Ա-
րեգ» ամսագրին»:

Հ.Ռ.ՈՍՍԿԱՆ

Ա Բ Բ Ա Յ Ա Ր Ա Ն

(Շար. տես Բազ. 1922 էջ 41)

Ժ.Բ. Ժողովատեղի (Salle Capitulaire)

Վանատան մէջ որոշուած էր ընդարձակ
սրահ մ'ալ, ուր միանձունք կը ժողովէին
ունկնդրելու և զօրծաղրելու մեծաւորաց
հրահանգներն և հրամանները և կը կո-
չուէր ժողովատեղի: Էջս—լա—Շափէլ ժո-
ղովին մէջ (817) ասոր յիշատակութիւնը
կայ:

Ժ.Գ. Փակարան կամ Արգելարան (Cloître)

Այն յարկածածուկ նորաշաւիղը կամ
գաւթիթը, որ եկեղեցին և վանքին միւս
շէնքերն իւրաւու հետ հաղորդակցութեան
կը դնէր՝ կ'ըսուի փակարան, որ և հռով-
մէական պալատաց atrium—ը կը յիշե-
ցնէ: Ներքին գաւթին մէջ կը գտնուէր ջրը-
հորը կամ աղբիւրը: Նորաշաւիղներում մէջ
կ'անցնէին միանձունք ընթերցելու և ու-
սանելու համար՝ բացի եկեղեցական պաշ-
տամուն, ճաշի և աշխատութեան ժամերէն:
Շարաթ օրեր հին ատեն աշխատաւորը
հոս կը լուանային միանձանց ոտքերը:
Ձմեռուան ցրտութեան պատճառաւ հարկ
տեսներն է ինչ ինչ տեղեր ասոր մերձ
վառարանով սննեակ մ'ալ յարդարել, որ
կը կոչուէր տաքտուն (chauffoir), ինչ
որ մինչև ցայսօր շատ վանքերու մէջ դեռ
ևս կայ:

Ժ.Դ. Նորընծայարան (Maison des novices)

Միաբանութեան մը մաս կազմելու փա-
փազող անձինք՝ մասնաւոր շէնքի մը մէջ
կ'ամփոփուէին առաջնորդի մը վարչու-
թեան ներքև և կը կոչուէին նորընծայա-
րան: Բնակարանն բոլորովին բաժնուած է